

**O SITUACIJI ALI STATUSU SLOVENŠČINE¹ NA KOROŠKEM.
(MOREMO GOVORITI O "NORMALIZACIJI
MANJŠINSKIH JEZIKOV V AVSTRIJI?")**

ON THE SITUATION AND STATUS OF THE SLOVENE LANGUAGE IN CARINTHIA
(IS NORMALIZATION OF THE STATUS OF MINORITY LANGUAGES IN AUSTRIA PLAUSIBLE?)

Regarding minority languages in Austria it is not possible to speak about their »normalization« in the sense of linguistic equality. These are mostly standardized and developed literary languages. In the process of promotion of ethnicity, Slovene was a subject of wide political endeavours for its social status. Minority languages in Austria are gradually losing their original basis and their primary passing on is being shifted from family framework to that of educational and school institutions. Languages are primary factors according to which minorities are defined. The attitude of the majority towards minority language reaches from a distinct refusal to support. In Carinthia the presence of Slovene in public segments varies. A decisive factor for the existence and promotion of minority languages is that their speakers have at their disposal as wide a network of factors as possible which provides for their free and functional use.

Keywords: Carinthia, Slovene minority, Slovene language

V primeru manjšinskih jezikov v Avstriji ne moremo govoriti o njihovi v smislu jezikovne enakopravnosti. V veliki večini so to normirani in razviti knjižni jeziki. Slovenščina je bila v procesu narodovanja predmet širokih političnih prizadevanj za njeno družbeno uveljavitev. Manjšinski jeziki v Avstriji izgubljajo svojo prvotno bazo in njihovo primarno posredovanje prehaja iz družinskega na vzgojno varstvene in šolske ustanove. Jeziki so primarni dejavniki, po katerih se definirajo manjšine. Odnos večine do manjšinskih jezikov sega od izrazitega odklanjanja do njihove podpore. Na Koroškem je slovenščina prisotna v segmentih javnosti v različnih stopnjah. Odločilno za obstoj in razvoj manjšinskih jezikov je, da je njihovimi govorcem na voljo čim gostejša mreža dejavnikov, ki omogoča njihovo prosto in funkcionalno uporabo

Ključne besede: Koroška, slovenska manjšina, slovenščina

Pred dnevi so me organizatorji kongresa presenetili z novo formulacijo mojega današnjega referata. Najprej nisem mogel ugotoviti, kaj mislijo z 'normalizacijo' manjšinskih jezikov v Avstriji in tudi pogled v dostopen priporočnik s področja sociolingvistike mi ni veliko pomagal. Že na tem obrobnem primeru vidimo, kaj vse lahko povzroči na raziskovalnem področju različna raba pojmov. V Avstriji ali bolje rečeno na nemškem jezikovnem področju uporabljajo raziskovalci pojem "status jezika" in s tem karakterizirajo položaj jezikov v družbeni stvarnosti in zgodovinskem razvoju ter posredno tudi njihovo funkcionalnost v javnem življenju. O "normalizaciji" manjšinskih jezikov v Avstriji raziskovalci ne govorijo, s tem bi namreč sugerirali, da so nenemški jeziki, ki jih govori prebivalstvo določenih predelov avstrijskega teritorija, enakovredni ali pa, da se nahajajo na poti do le-te. O enakovrednosti manjšinskih jezikov pa v avstrijskem primeru ne moremo govoriti, govorimo o njihovih marginalizaciji, o dominantni nemščini in dominiranih drugih jezikih. Jeziki manjšin v Avstriji, ki so v smislu zakona o manjšinskih skupnosti priznane, so normirani, so knjižni jeziki. Gotovo izjemo bi lahko tozadevno prisodili le jeziku Romov.

Uvodoma bi rad opozoril na posebnost, ki je za neposredno prizadete vsakdanjost, drugim pa je nepoznana: predvsem pri Založbi Drava v Celovcu je v zadnjih letih izšlo kar nekaj monografskih del² in zbornikov³, ki obravnavajo status slovenščine in drugih manjšinskih jezikov predvsem s pozicij sociolingvistike in tudi v literaturi, ki obravnava zgodovino šolstva na Koroškem ter zgodovino koroških Slovencev nasploh, je jezikovni aspekt močno prisoten. Nenazadnje je zgodovina koroških Slovencev tesno povezana z bojem za enakopravnost slovenščine v šolstvu, v uradih in pred sodišči. Domala vsi avtorji postavljajo jezikovno problematiko v širši okvir družbenih dogajanj v Avstriji in deloma izven države ter povezujejo z vprašanji narodnostne identitete. S tem postavljajo "koroško vprašanje" v širši okvir in relativirajo njegovo "posebnost in enkratnost".

* * *

¹ Tekst je avtor predstavil na XX. kongresu A.I.D.I.C.M., ki je bil v Celovcu od 20. do 22. 7. 2001

² n. pr. Brigitte Busch, Ein Dorf macht Schule. Eine Mikrountersuchung sozialer und kultureller Gegensätze = Dissertationen und Abhandlungen/Disertacije in razprave 40. Klagenfurt/Celovec 1996; Rudolf de Cillia, Burenwurscht bleibt Burenwurscht. Sprachenpolitik und gesellschaftliche Mehrsprachigkeit in Österreich = Dissertationen und Abhandlungen/Disertacije in razprave 42. Klagenfurt/Celovec 1998; Gero Fischer, Das Slovenische in Kärnten. Studie zur Sprachenpolitik. Klagenfurt 1980.

³ Ruth Wodak, Florian Menz (Hrsg.), Sprache in der Politik - Politik in der Sprache. Analysen zum öffentlichen Sprachengebrauch = Dissertationen und Abhandlungen/Disertacije in razprave 24. Klagenfurt/Celovec 1990; Anna Alufi-Pentini, Peter Gstettner, Walter Lorenz, Vladimir Wakounig (Hg.), Antirassistische Pädagogik in Europa. Theorie und Praxis = Slovenische Jahrbücher 1999. Klagenfurt/Celovec 1999; Heinz Fassmann, Helga Matusek, Elisabeth Menasse (Hg.), Abgrenzen, ausgrenzen, aufnehmen. Empirische Befunde zu Fremdenfeindlichkeit und Integration. Klagenfurt/Celovec 1999; Eva Müller (Hrsg.), Entweder- und -oder. Vom Umgang mit Mehrfachidentitäten und kultureller Vielfalt. [Klagenfurt/Celovec 1999].

Ob objavljenih delih bi morali upoštevati še nekatere neobjavljene diplomske naloge in disertacije.⁴ Koroški Slovenci so v primerjavi z drugimi narodnimi skupnostmi močno v središču znanstvene pozornosti. Velik interes na koroških Slovencih utemljujeja Brunner/Gombos z njihovim "eksotičnim" položajem, "ker so pri njih prisotni številni faktorji, ki so vredni znanstvene obravnave".⁵ Eduard Trampusch razčlenjuje te faktorje in meni, "da se srečuje pri koroških Slovencih z dolgo historično genezo problema, obmejnim položajem med vzhodom in zahod, visoko stopnjo politične organiziranosti manjšine, konflikti s političnimi strukturami in političnim bojem proti asimilaciji kar več elementov, ki predestinirajo Slovence kot posebno primeren študijski objekt".⁶ Glede historičnih obravnav velja opozoriti na deli Ralpa Aichelburga⁷ in Reinholda W. Oblaka. Aichelburg obravnava obdobje obvezne dvojezične šole in osvetljuje politične momente in družbene silnice, ki so privedle do njene okrnitve. Pritisk na njene ostanke pa se je nadaljeval vsa naslednja leta in prav v času, ko je spet prišlo do njene "konsolidacije", predvsem pa njene personalne in materialne izgradnje v smislu jezikovno in pedagoško boljše kvalificiranega večjega števila učiteljev in uporabnejših in primernejših učbenikov, je bila izpeljana nova okrnitev tega regularnega avstrijskega šolskega tipa. Situacijo teh let je raziskoval Reinhold W. Oblak.⁸ Prav v tem času se je večja skupina avstrijskih znanstvenikov spoprijela z manjšinskim vprašanjem v državi. Neposreden povod je bila situacija na Koroškem, vendar je skupina popolnoma logično izhajala iz dejstva, da je le-to

* * *

⁴ n. pr. Tatjana Feinig, *Slowenisch an Kärntner Schulen in Geschichte und Gegenwart. Eine soziolinguistische Studie zum Slowenischunterricht als Freifach bzw. unverbindliche Übung an zwei Kärntner berufsbildenden höheren Schulen* (predelana in dopolnjena disertacija, manus.). Klagenfurt/Celovec 2001; Peter Novak, *Schulgesetzgebung und Minderheiten*. Phil. Diss. Graz 1990; Andrej Feinig, *Die verfassungsrechtlichen Grundlagen des Schulrechts der Kärntner Slowenen unter Berücksichtigung ihrer einfachgesetzlichen Ausführung*. Diplomarbeit, Salzburg 1985; Eduard Trampusch, *Sprachwissenschaft und Kärntner Sprachkonflikt. Zur Konstruktion gesellschaftlicher Zweisprachigkeit aus sprachstruktureller, funktionaler und diskursiver Perspektive*. Diplomarbeit, Graz 2001.

⁵ cit. po E. Trampusch, *Sprachwissenschaft und Kärntner Sprachkonflikt*, 108.

⁶ ibd.

⁷ Ralph Aichelburg, *Geschichtliche Entwicklung des zweisprachigen Unterrichtes an den Pflichtschulen in Kärnten unter besonderer Berücksichtigung des Zeitraumes von 1945 bis zum Minderheiten-Schulgesetz 1959*. Diplomarbeit. Klagenfurt 1985.

⁸ Reinhold W. Oblak, *Macht-Politik macht Schule. Ausgrenzung und Ghettoisierung der slowenischen Volksgruppe am Beispiel der zweisprachigen Volksschule in Kärnten (1984-1988)* = Dissertationen und Abhandlungen/Disertacije in razprave 23, Klagenfurt/Celovec 1990. K problematiki ločevanja glej še: Avguštin Malle (Hg.), *Hände weg von der zweisprachigen Schule. Engagierte Gegenschrift gegen eine provinzielle Verschönerung*. Klagenfurt/Celovec 1984; Peter Gsetzner, Dietmar Larcher, *Zwei Kulturen, zwei Sprachen, eine Schule. Interkulturelles Lernen und Volksgruppenverständigung in Kärnten. Zur wissenschaftlichen Grundlegung umfassender Reformen im Minderheitenschulwesen* = Dissertationen und Abhandlungen/Disertacije in razprave 9, Klagenfurt/Celovec 1985; Peter Gsetzner, *ZwangHAFT deutsch? Über falschen Abwehrkampf und verkehrten Heimtdienst. Ein friedenspädagogisches Handbuch für interkulturelle Praxis im "Grenzland"* = Dissertationen und Abhandlungen/Disertacije in razprave 12, Klagenfurt/Celovec 1988.

mogoče obrazložiti le v avstrijskem kontekstu in je izdala poročilo o Položaju in perspektivah narodnih skupnosti v Avstriji.⁹

Z vlogo sredstev javnega obveščanja oziroma tiska pri oblikovanju izključujočih se identitetnih skupnosti "Slovencev" in "vindiše" se je v sedemdesetih letih 20. stoletja raziskovalno spoprijela delovna skupina pod vodstvom Erika Prunča, ki je zelo precizno opredelila tudi odnos medijev do slovenščine. Temeljni izsledki analize so praktično veljavni še danes in prav zaradi tega jih navajajo številni raziskovalci, ki opozarjajo predvsem na politične konotacije, ki so povezane z uporabo obeh pojmov. Do nacionalnopolitične instrumentalizacije in s tem povezane preinterpretacije pojma "vindiš" je prišlo po glasovanju 1920. Kot "vindiše" so bili sedaj poimenovani tisti slovensko govoreči prebivalci "nedeljene" Koroške, ki so veljali kot "domovini zvesti" in "Nemcem prijazni", da jih je bilo moč razlikovati od narodno zavednih Slovencev. V zadnjih letih je Andreas Moritsch¹⁰ pisal o vlogi zgodovinopisja oziroma Martina Wutteja pri kreiranju "vindišarjev" kot posebne etnije, medtem ko je T. Domej¹¹ opozoril, da narodno zavedni Slovenci niso našli pravega razmerja do svojih konacionalov, ki so politično socializacijo doživeli v strankah, ki so bile slovenskemu narodnemu programu in zahtevam izrazito nasprotne. Odnos do teh Slovencev je bil izrazito odklonilen. S problematiko so bili soočeni tudi raziskovalci, ki so v naslednjih letih pisali o poročanju medijev o slovenski manjšini na Koroškem in analizirali rabo jezika v javnosti.¹² Številni so se zelo jasno izrekli tudi o prepričanju, lahko bi rekli samozaverovanosti Korošcev, da o odnosu med "Slovenci" in večino na Koroškem kompetentno lahko razpravljajo le Korošci sami. To prepričanje je dejansko razbilo poročilo rektorske konference o Položaju in perspektivah narodnih skupnosti, ko je v središče svoje analize primerjalno postavilo vse manjšine, nadaljevali pa tisti raziskovalci, ki so situacijo koroških Slovencev primerjali s položajem

* * *

⁹ Bericht der Arbeitsgruppe "Lage und Perspektiven der Volksgruppen in Österreich". Mit einem statistischen Ergänzungsheft. Wien 1989.

¹⁰ Andreas Moritsch, Das Wündische - eine nationale Hilfsideologie. V: Andreas Moritsch (izd.), Problemfelder der Geschichte und Geschichtsschreibung der Kärntner Slowenen/Problemska polja zgodovine in zgodovinopisja koroških Slovencev - Unbegrenzte Geschichte/Zgodovina brez meja Bd./zv. I. Klagenfurt/Celovec - Ljubljana/Laibach - Wien/Dunaj 1995. 15-31; isti: Nationale Ideologien in Kärnten. V: Andreas Moritsch (izd.), Kärntner Slowenen/Koroški Slovenci 1900-2000. Bilanz des 20. Jahrhunderts - Unbegrenzte Geschichte/Zgodovina brez meja Bd./zv. 7. Klagenfurt/Celovec - Ljubljana-Wien 2000. 9-28; isti: Dem Nationalstaat entgegen (1848-1914). V: Andreas Moritsch (Hrsg.), Alpen-Adria. Zur Geschichte einer Region. Klagenfurt/Celovec - Ljubljana/Laibach - Wien/Dunaj 2001. 339-405.

¹¹ Teodor Domej, Pogledi na koroški plebiscit. V: mladje 68/90. 72; isti: Anmerkungen zur Volksabstimmung 1920. V: Stefan Karner, Gerald Schöpfer (Hg.), Als Mitteleuropa zerbrach. Zu den Folgen des Umbruchs in Österreich und Jugoslawien nach dem Ersten Weltkrieg. Graz 1991. 105-117.

¹² Florian Menz, Johanna Lalouschek, Wolfgang U. Dressler, "Der Kampf geht weiter". Der publizistische Abwehrkampf in Kärntner Zeitungen seit 1918. Eine sprachwissenschaftliche Analyse von Vorurteilen und Feindseligkeiten = Dissertationen und Abhandlungen/Disertacije in razprave 29. Klagenfurt/Celovec 1989.

manjšin drugje po Evropi. Nenazadnje opozarja Heinz Tichy na nujnost interdiscipliniranega pristopa pri raziskovanju problematike jezikovnih manjšin in na številnih mestih svoje razprave meni, da pospeševanje regionalnih in manjšinskih jezikov ni mogoče ločiti od njihovih govorcev in da tako pospeševanje pomeni v številnih primerih seveda pospeševanje narodnih skupnosti.¹³

Ena najvažnejših ugotovitev znanosti je, da se je v velikem delu Evrope popolnoma spremenila oziroma izgubila prvotna socialna baza manjšinskih jezikov. V prvi polovici 20. stoletja in deloma še v naslednjih desetletjih se je vodil boj za dostop k višjim oblikam institucionalizirane socializacije tudi za otroke, ki so primarno socializacijo doživeli v drugem, torej nedominantnem jeziku in pogosto prihajali iz obrobnihih regij. S tem se je vodil boj za ključne pozicije v administraciji in v gospodarskem ter kulturnem življenju. O tej fazi imamo številne raziskave.¹⁴ Danes je v izobraževalnem sistemu jezikovnih manjšin centralno vprašanje doma le več ohranjanje jezika in G. Baumgartner meni, da je postalo posredovanje manjšinskih jezikov v družinskem okviru v drugi polovici 20. stoletja celo v centralnih področjih manjšin izjemen primer.¹⁵ Za jezikovne manjšine so v pogojih moderniziranih družb prevzele izobraževalne ustanove vlogo primarnega posredovalca jezika.¹⁶ Če registriramo to ugotovitev, ki velja za številne manjšine, kot suho dejstvo, potem bomo lažje razumeli tudi statistiko Deželnega šolskega sveta za Koroško.¹⁷ Seveda pa je ta statistika s sociolingvističnega stališča vprašljiva oziroma pomanjkljiva. Vsak raziskovalec se sprašuje, katere metode se poslužuje, kdo jo izvaja, čemu je namenjena in komu. Slovenščino registrirajo takorekoč kot "tuj jezik".

* * *

¹³ Heinz Tichy, *Die Europäische Charta der Regional- oder Minderheitensprachen und das österreichische Recht*. Klagenfurt/Celovec - Ljubljana - Wien 2000.

¹⁴ Prve tozadevne analize je pisal Vladimir Klemenčič s sodelavci v Letnih poročilih Zvezne gimnazije in zvezne realne gimnazije za Slovence v Celovcu, ki jih tu ne moremo navajati. N. pr. Peter Meusburger, *Ausbildungsniveau und schulische Situation der Slowenen in Kärnten von 1848 bis 1978*. V: *Fragen geographischer Forschung*. Festschrift für Adolf Leidlmair = Innsbrucker Geographische Studien 5. Innsbruck 1980. 229-264; Arnold Suppan, *Die österreichischen Volksgruppen. Tendenzen ihrer gesellschaftlichen Entwicklung im 20. Jahrhundert* = Schriftenreihe des Instituts für Österreichkunde. Wien 1983; Albert F. Reiterer, *Doktor und Bauer. Ethnische Struktur und sozialer Wandel* = Dissertationen und Abhandlungen/Disertacije in razprave 11. Klagenfurt/Celovec 1986; Jernej Zupančič, *Vpliv socialnogeografske preobrazbe na položaj slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem*. Magistrska naloga, Ljubljana 1992; Albert F. Reiterer, *Kärntner Slowenen. Minderheit oder Elite? Neuere Tendenzen der ethnischen Arbeitsteilung (Koroški Slovenci danes)* = Dissertationen und Abhandlungen/ Disertacije in razprave 39. Klagenfurt/Celovec 1996.

¹⁵ Gerhard Baumgartner, *Bildungsstrategien und Sprachstrategien von Sprachminderheiten*. V: *Enweder - und oder*. 125.

¹⁶ *ibid.*, 128.

¹⁷ Heinz Tichy, *Die Europäische Charta*. 126.

Tabela 1: Znanje slovenščine šolarjev in šolarik na 1. šolski stopnji

šolsko leto	podatki v %		število šolarjev			
	dobro	neznatno	nobeno	dobro	neznatno	nobeno
1980/81	43,05 %	25,69 %	31,25 %	124	74	90
1981/82	48,32 %	22,39 %	29,36 %	130	60	79
1982/83	48,32 %	22,39 %	29,36 %	130	60	79
1983/84	44,19 %	21,35 %	34,46 %	118	57	92
1984/85	37,87 %	22,79 %	39,34 %	103	62	107
1985/86	37,66 %	28,66 %	33,66 %	113	87	101
1986/87	32,37 %	17,63 %	50,00 %	101	55	156
1987/88	35,00 %	23,70 %	41,30 %	99	67	117
1988/89	30,56 %	25,24 %	44,18 %	92	76	133
1989/90	32,00 %	28,62 %	39,38 %	104	93	128
1990/91	31,03 %	20,48 %	48,49 %	103	68	161
1991/92	33,50 %	28,70 %	42,80 %	122	86	156
1992/93	27,42 %	19,84 %	52,74 %	105	76	202
1993/94	29,77 %	20,10 %	50,13 %	114	77	192
1994/95	26,16 %	20,20 %	54,40 %	101	78	210
1995/96	27,60 %	19,70 %	52,70 %	112	80	214
1996/97	23,65 %	16,67 %	59,68 %	105	74	265
1997/98	21,49 %	20,61 %	57,89 %	98	94	264
1998/99	24,90 %	21,29 %	53,80 %	131	112	283
1999/00	24,39 %	23,16 %	52,46 %	119	113	256
2000/01	25,15 %	19,80 %	55,05 %	127	100	278

Slovenščina je bila in je tudi še danes važen razpoznavni znak, po katerem se definirajo pripadniki slovenske narodne skupnosti na Koroškem, ni pa edini. To seveda ne velja le za pripadnike slovenske narodne skupnosti, temveč kar za vse manjšine v Avstriji. Jezik je najvažnejši, osrednji simbol njihove identitete, razpoznavnosti. Zanimivo je, da tako v slovenski kot avstrijski znanstveni literaturi najdemo ugotovitev o odsotnosti drugih pomembnih elementov etničnega substrata pripadnikov narodnih skupnosti.¹⁸ Med te bi lahko šteli: avtohtonost, zavest o skupnem izvoru in specifični skupni zgodovinski usodi, elemente specifične materialne civilizacije, folklorno ali siceršnjo kulturno artikulacijo, ljudsko pesem, običaje, vključenost ali vsaj opazno odzivnost na medije, pripadnost manjšinskim organizacijam; omenili bi lahko še opredeljevanje s strani večinske družbe, ki je bila n. pr. za slovenskega politika polpretekle dobe eden najodločilnejših elementov.

Narodnostni boj so v obdobju monarhije pojmovali v prvi vrsti kot boj za jezikovne pravice posameznih narodnosti v smislu člena XIX. državnega temeljnega zakona iz leta 1867. Pomislimo n. pr. le na Hugelmanna in na razprave Theodorja Veiterja in Geralda Stourzha, da omenim le najprominentejše raziskovalce na "avstrijski strani". Vendar so tudi sodobniki vedeli, da njihov trud v zastopstvenih telesih monarhije za enakopravnost ni le jezikovni boj, temveč da je večplasten in da načenja tudi in predvsem socialne in druge privilegije gospodujočega sloja večinskega prebivalstva. Ta se je teh dimenzij prav dobro zavedal in proglasil boj za svoje privilegije kot obrambni boj za "nacionalno posestno stanje" vsega večinskega prebivalstva. Naj tozadevno zadostuje ugotovitev, ki bi jo seveda lahko podkrepili z nešteti navedbami iz stenografskih protokolov koroškega deželnega zbora, ko so izvoljeni zastopniki koroških Slovencev ugotavljali, da je gospodarske zaostalosti slovenskega etničnega ozmelja na Koroškem kriv prav šolski sistem, ki slovenščini ni odmerjal primernega mesta v izobraževalnem procesu. Pravno gledano nemščina še ni imela monopolnega položaja, slovenščina je bila vsaj načelno v smislu ustave "v deželi običajen jezik" in ne morda drugi deželni jezik. Monopolni položaj je nemščina dosegla šele po zlomu monarhije, v deželi običajna slovenščina pa je bila degradirana na stopnjo manjšinskega jezika, čigar govorniki so jo v javnosti lahko uporabljali le v izjemnih primerih in pod otežkočimi okoliščinami. Seveda je bilo odklanjanje slovenščine v javnosti prisotno tudi že v monarhiji. Z vsemi mogočimi potezami je večina koroškega deželnega zbora, dosežena in cementirana na osnovi nedemokratične volilne pravice in volilnega reda, zavračala jezikovno enakopravnost. Segmenti vladajočega razreda in mediji so izoblikovali v svojem boju proti enakopravnosti

* * *

¹⁸ Matjaž Jančar, Slovenska zunanjepolitična razpotja. Ljubljana 1996; Rudolf de Gyllia, Burenwurscht bleibt Burenwurscht; deloma tudi Vladimir Wakounig, "Die Sprache der Todfeinde". V: Sprache in der Politik. 79-97.

slovenščine, kot v deželi običajnega jezika, argumentacijsko linijo, ki je v zadnji konsekvenci sploh zanikala prisotnost slovenščine v deželi, govorili so o novoslovenščini, ki da je koroški Slovenci ne razumejo. To jih seveda ni motilo, da so se ob priložnosti volitev obračali na volilce prav v tem jeziku. V bistvu so izoblikovali do propada monarhije vse elemente boja proti slovenščini, ki so jih po plebiscitu leta 1920, tako uspešno uveljavili nemški nacionalisti v napovedanem končnem obračunu z "izdajalci domovine".

Osnovna značilnost vseh ljudskih štetij od leta 1880 naprej je konstantno upadanje števila oseb s slovenskim pogovornim jezikom, pri čemer še posebej izstopata v primerjavi s prejšnjo dekadno podatka iz let 1923 in 1961. Seveda je potrebno opozoriti v tej zvezi tudi na cenitve s strani raznih dejavnikov, ki močno odstopajo od uradnih podatkov posebno za čas pred pospešeno modernizacijo. Obenem pa je treba povedati, da se ta razkorak zmanjšuje.

Tabela 2: Slovenskogovoreče prebivalstvo Koroške po ljudskih štetjih od 1880 do 1991*

1880	85.051
1890	84.667
1900	75.136
1910	66.463
1923	34.650
1934	24.857
1939	43.179
1951	42.095
1961	24.911
1971	20.972
1981	17.095
1991	16.461

* Kriterij štetja:

1880-1910 pogovorni jezik

1923 jezik, v katerem kdo misli

1934 pripadnost kulturnemu krogu

1939 materinščina; vpeljejo kategorijo vindiš

1951-1991 pogovorni jezik, kategorija vindiš obnovljena Avstrija "padačuje" iz nacističnega časa; uvedba jezikovnih kombinacij: je mogoča

V podatkih so združene vse navedbe s slovenščino in "vindiš" kot tudi vse kombinacije z nemščino in "vindiš".

Zaznavanje slovenščine na Koroškem je segalo po Drugi svetovni vojni od sovražnega odnosa do tega jezika preko subtilnega herrenvolkovskega in preprosto ignorantskega tja do delnega "izsiljenega priznanja" in do "odkritega".

Namestnik deželnega glavarja, Hans Ferlitsch, je o slovenščini še menil, da je jezik smrtnih sovražnikov svobodne in nedeljene Koroške¹⁹; deželni glavar Leopold Wagner se je ponašal zaradi tega kot pristen Korošec, ker ni znal besedice slovensko, dolgo so na Koroškem govorili o "nekoristnosti" tega jezika, ki da ga govori, gledano v svetovnih dimenzijah, le peščica ljudi, dokler niso njene "tržne vrednosti" v ekonomskih odnosih z Jugoslavijo oz. Slovenijo nekateri le spoznali; danes pa pomen jezika prihaja do veljave tudi v odločbah ustavnega sodišča.

V prvi izdaji Reporta o položaju avstrijskih narodnosti (sic!) in o avstrijski politiki do narodnih skupnosti so avtorji našli deficite te politike, ki so vsi povezani z jezikom: "Avstrijska politika je mnogo ostala dolžna narodnim skupnostim: Eklatantni deficiti so opazni na, za narodne skupnosti posebno važnem področju vzgoje v materinščini v vrtcih in šolah;

deficiti (so) pri dvojezičnih topografskih napisih;

deficiti (obstajajo) glede možnosti uporabe jezikov narodnih skupnosti pri uradih in pred oblastmi;

deficiti (obstajajo) glede medialne oskrbe narodnih skupnosti v njihovih jezikih;

deficiti (obstajajo) glede gospodarske strukture njihovih avrohtonih naseljenih področij;

deficiti (obstajajo) glede politične partipacije;

deficiti ..."²⁰

Slične negativne bilance zasledimo v naslednjih Poročilih.²¹ Zadnje Poročilo karakterizira pet faz avstrijske politike do narodnih skupnosti: I. politiko dajanja (dopuščanja (1945-1955), II. politiko zaviranja (1955-1972), III. politiko restrikcij (1972-1988), IV. politiko dialoga (1988-1994), V. politiko ignoriranja (od leta 1994 naprej).²² Seveda je vsako tako opredeljevanje, posebno če naj bi veljalo v grobem za vse narodne skupnosti, problematično. Posebno glede na posamezne segmente, ki močno zadevajo tudi manjšinske jezike, bi za zadnje desetletje lahko ugotovili, da "vse teče", da smo n. pr. na šolskem področju priče dveh tokov, enega bi lahko ocenili kot pozitivnega, drugega pa kot negativnega, ki prvemu uspešno spodjeda vrelce. Na šolskem sektorju se je slovenska narodna skupnost sprijazni-

* * *

¹⁹ cit. po Vladimir Wakounig, "Die Sprache der Todfeinde". V: Ruth Wodak, Florian Menz (Hg.), Sprache in der Politik. 91.

²⁰ Volksgruppenreport 1996 (Hg. Österreichisches Volksgruppenzentrum). Wien 1996. 7.

²¹ Volksgruppenreport 1997, Volksgruppenreport 1998, Volksgruppenreport 2000.

la s sistemom prijav k dvojezičnemu pouku, čeprav si dovoli ta ali drug zanesenjak predstavnike večine še tu in tam spomniti na ureditev iz leta 1945, na obvezno dvojezično šolo kot najprimernejšo obliko skupne šole. To so predstavniki večine in državotvornih strank akceptirali v soglasju s slovenskim predstavnikom popolnoma avtonomno, seveda pa že v zavesti boja proti pričakovanim jugoslovanskim ozemelskim zahtevam. Kljub vsem zadržkom lahko povemo, da je "status" ("normalizacija") slovenščine na šolskem sektorju dosegel najvišjo raven in sicer v šolskih ustanovah, ki so namenjene predvsem pripadnikom slovenske manjšine. Slovenščina je na teh prisotna kot učni jezik, kot obvezni predmet, kot izbirni obvezni predmet, kot prosti predmet in kot neobvezna vaja. In vendar: le v nekaterih šolah je vidno prisotna. K podvigu njenega ugleda so na elementarni stopnji pripomogli predvsem dvojezično kvalificirani učitelji in direktorji ter za to šolstvo pristojen oddelek pri Deželnem šolskem svetu. Ne smemo pa pri tem prezreti splošnih pozitivnih ukrepov države, storjenih na šolskem področju, ki so posredno vplivali na izboljšanje "manjšinskega šolstva". Zaenkrat še velja, da naj bi bilo področje, ki je bilo določeno z odredbo z dne 3. oktobra 1945, "trajno dvojezično". Po ZGS v Celovcu (ust. 1957) sta bili ustanovljeni dve poklicnoizobraževalni višji šoli: Zasebna dvojezična šola za gospodarske poklice Konventa šolskih sester v Šentpetru pri Šentjakobu v Rožu (ust. 1989), ki pravno sloni na določilih konkordata iz leta 1962 in Dvojezična trgovska akademija v Celovcu (ust. 1990), ki so jo Slovenci zahtevali dolga desetletja. Ker se je pokazala "trajna potreba" po dvojezični elementarni šoli, delujeta od leta 1989 oziroma 1990 naprej dve taki v Celovcu. Konfesionalna zasebna ljudska šola MD ima kot pravni temelj spet konkordat iz leta 1962, javna pa je sad odločbe ustavnega sodišča. Zadnje velja tudi za razširitev dvojezičnega pouka na 4. razred elementarne stopnje.²³ Kot pozitiven korak s pridržki lahko označimo tudi zakon, ki ga je sprejel koroški deželni zbor 12. julija 2001 glede posebnega fonda, iz katerega naj bi krili primankljaj dvo- in večjezičnih vrtcev.

***

²² Volksgruppenreport 2000. 15-17.

²³ Jahresbericht über das Schuljahr 1999/2000 (LSRFKtn., Abt. VII Minderheitenschulwesen). 61-94.

Tabela 3: Prijave k dvojezičnemu pouku

ŠOLSKO LETO	IJUDSKA ŠOLA	GLAVNA ŠOLA	SI.OV. GIMNAZIJA
1945	13.902		
v. 22.9.1958	10.030	2.744	
v. 22.9.1958	2.094 20,88 %	305	137
1960/61	1.820 17,28 %	138	228
1965/66	1.602 14,46 %	156	375
1970/71	1.486 14,53 %	351	422
1975/76	1.224 13,95 %	378	465
1980/81	1.115 15,88 %	416	538
1981/82	1.096 16,38 %	368	515
1982/83	1.088 17,10 %	377	511
1983/84	1.063 17,52 %	339	491
1984/85	1.070 18,38 %	333	472
1985/86	1.098 19,06 %	328	443
1986/87	1.130 19,88 %	311	433
1987/88	1.107 19,49 %	313	439
1988/89	1.092 19,36 %	280	435
1989/90	1.134 20,00 %	275	449
1990/91	1.163 20,58 %	300	421
1991/92	1.242 22,03 %	317	436
1992/93	1.302 22,62 %	275	450
1993/94	1.338 22,75 %	285	458
1994/95	1.368 23,66 %	290	453
1995/96	1.375 23,71 %	285	469
1996/97	1.427 25,00 %	298	459
1997/98	1.494 25,71 %	275	445
1998/99	1.620 26,52 %	262	426
1999/2000	1.619 26,40 %	240	435
2001/01	1.657 28,20 %	271	453

Tabela 4: Slovenščina na splošno in na poklicno izobraževalnih višjih šolah.

Šolsko leto 2000/2001:

ZG/ZRG ZA SLOVENCE V CELOVCU:	453 dijakov in dijakinj (slovenščina - učni jezik)
DVOJEZIČNA ZTA V CELOVCU:	128 dijakov in dijakinj (učni jezik: slovenščina in nemščina)
VIŠJA ŠOLA ZA GOSPODARSKE POKLICE KONVENTA ŠOLSkih SESTER V ŠT. PETRU:	121 dijakov in dijakinj (učni jezik: slovenščina in nemščina)
DRUGE SPOŠNO IN POKLICNO IZOBRAŽEVALNE VIŠJE ŠOLE:	330 dijakov in dijakinj (slovenščina - prosti predmet, izbirni obvezni - predmet in alternativni obvezni - predmet)

Seveda so tudi na šolskem sektorju prisotni problemi.²⁴ "Obvladanje" oziroma "neobvladanje" slovenščine k dvojezičnemu pouku prijavljenih otrok smo že omenili, znan je osip prijav ob prestopu na glavno šolo. Manj raziskan je osip na elementarni stopnji. Tem problemom se v najnovjšem času pridružujejo novi, deloma skriti za administrativnimi in varčevalnimi ukrepi. Direktor dvojezične osnovne šole lahko brez pristanka manjšinskega predstavništva sedaj postane učitelj, ki nima dvojezične kvalifikacije.²⁵ Z ukrepom so izničili poseben status kvalificiranih dvojezičnih učiteljev in izenačili le-tega s statusom nižjekvalificiranih asistenčnih učiteljev. Stopnjo organiziranosti manjših ljudskih šol, kjer pa je k dvojezičnemu pouku prijavljenih znatno število učencev, bo zmanjšal še ukrep, ki bo vzel tem šolam samostojnost in s tem ravnatelje in jih degradiral na stopnjo ekspozitur (ekskurendnih šol) in s tem po prepričanju številnih staršev in učiteljev pripravil njihovo dokončno ukinitve. Kaj utegne tak ukrep pomeniti za mrežo slovenskih lokalnih kulturnih društev, ni težko oceniti in se bo kmalu pokazalo. Zanimivo je, da področje šolstva v podpisnem dogovoru, sklenjenem med ZSO in NskS na eni in deželnozborskimi strankami na drugi strani, sploh ni omenjeno. Interpretacija je popolnoma "svobodna"²⁶ in zavezuje, tako vsaj zgleda, predvsem narodno skupnost oziroma njena trenutna predstavnik. Strokovni pomisleki proti političnim odločitvam ne premorejo tkr. nič.²⁷

***

²⁴ S strokovnega stališča najpriljubljenejša informacija so glede tega Letna poročila Deželnega šolskega sveta za Koroško, oddelek VII manjšinsko šolstvo, ki jih pripravljata Tomaž Ogris in Teodor Domej.

²⁵ Jahresbericht über das Schuljahr 1998/99 (LSRfKm., Abt. VII Minderheitenenschulwesen) 132n in 138-152.

²⁶ Naš tednik 53/2001, št. 19. 2.

²⁷ Slovenski vestnik 56/2001, št. 29. 1-3

Nadaljnje področje, ki je za manjšine signifikantno deficitarno, je po oceni Reporta 1996 medijsko. Tudi zanj velja, da ni nič statičnega in da so manjšine pomembno odvisne od splošnega družbenega razvoja v državi, da pa so ekonomsko daleč prešibke, da bi v kakršnikoli obliki tekmovala in se samostojno uveljavile na medijskem sektorju pod pogoji, ki so prirojeni večinski družbi. Brez stalne podpore propadejo še tako dobre zamisli. To se je pokazalo z vso jasnostjo prav na primeru privatnih manjšinskih radijskih postaj. Po ukinitvi javnih podpor so takoj morale prenehati z dejavnostjo ali pa so, kot v koroškem primeru, zašle v hude eksistenčne težave. Kako emimentno politično vprašanje je medijska oskrba in s tem seveda razpolaganje s sredstvi javnega obveščanja, smo lahko opazili prav v zadnjih tednih in manjšinski pri tem niso izjema. Zato ne preseneča, da je to vprašanje načeto tudi v dogovoru z dne 8. maja 2001 in v dveh točkah v izjavi deželnega glavarja z dne 9. julija 2001. 9. julija 2001 se je porodil pilotni projekt Radio dva. Oddaja od 6. do 18. ure, ostale ure pokriva z oddajami Radio Agora. In to je bil povod, da je Janko Kulmesch zapel hvalnico vsem, ki so pri njegovem porodu sodelovali.²⁸ Narodna skupnost se je znebila težkega finančnega bremena. Kaj bo prinesel nedavno sprejet nov zakon o ORF drugim manjšinam, še ni povsem jasno. Zgleda, da bo govorjena beseda pri pilotnem projektu Radio dva v ozadju, prepoznavni znak bo glasba, tako vodja projekta.²⁹

Na področju jezikovne politike je bil v preteklosti pomemben dostop manjšin do javnosti v lastnem jeziku, danes bi rekli do medijev v lastnem jeziku. Končno je družbeno razmerje moči, se pravi so dominantni odnosi med večino in manjšino tisti, ki določajo tiste kulturne, gospodarske in politične soodvisnosti, ki odločilno določajo usodo slovenščine na Koroškem.³⁰

Da je raba slovenščine na Koroškem v javnosti močno omejena, kaže najbolj problematika dvojezičnih topografskih napisov in njeno mesto v javni upravi ali bolje rečeno pri uradih in sodiščih. Zveza slovenskih organizacij in Narodni svet koroških Slovencev sta se v letih 1958 in 1959 zaman trudila, da bi obveljal slovenski sodni jezik na vseh okrajnih sodiščih v okrajih s slovenskim ali mešanim prebivalstvom. Zakon o sodnem jeziku (BGBl. Nr. 102/1959) je omejil njegovo uporabo na okrajna sodišča Borovlje, Železna Kapla in Pliberk. Šele pozneje je zastopstvo manjšine ugotovilo, da je zakonodajalec kot osnovno izhodišče svoje odločitve vzel 20 % prisotnost slovenskega prebivalstva v okraju. Še višji odstotek (25 %) je izbral glede postavitve dvojezičnih topografskih napisov. Tako za področje uradnega jezika kot dvojezične topografije velja ponoviti načelno ugotovitev, da o nekem konstantnem položaju v zadnjih desetletjih ne moremo gov-

* * *

²⁸ NT 53/2001, št. 27. 2.

²⁹ ibd., 3.

³⁰ E. Trampusch, Sprachwissenschaft und Kärntner Sprachkonflikt. 4.

oriti in da se stvari zlasti v zadnjih letih ali mesecih premikajo tudi na tem področju. Seveda moramo pri tem upoštevati, da bo morala Avstrija tudi tozadevno upoštevati evropski razvoj in mu slediti. Če upoštevamo realno stanje na področju topografije, potem moramo reči, da je slovenščina odmirajoč jezik oziroma je prisotnost jezika tako omejena in realizacija zakonitih določil tako restriktivna, da bi morali govoriti o njeni smrti. V javnosti so še vselej prisotne slike pohoda na dvojezične topografske napise iz leta 1972. Nastal in utrdil se je celo vtis, kot da bi bila manjšina tozadevni zakon zavrnila, kar je seveda v popolnem nasprotju s stališčem obeh organizacij, v katerem sta zakon označile kot prvi korak na poti k realizaciji tozadevnega določila sedmega člena ADP. V javnosti so se ignorirala tudi stališča ZSO in NskS glede Zakona o narodnih skupnosti in njemu sledečim izvedbenim uredbam. Tako ne preseneča, da v letnih Poročilih o narodnih skupnosti najdemo vedno spet suboparno ugotovitev, da se na sektorju topografije ni spremenilo nič in da po letu 1998 niso bili postavljeni nobeni dodatni dvojezični topografski napisi, čeprav jih uredba predvideva za 91 naselij. Topografski napisi so predmet dogovora med ZSO in NskS ter deželnozborskimi strankami. Po domala 25 letih veljavnosti uredbe partnerji dogovora napovedujejo v četrti točki: "Za izvedbo zakona o narodnih skupnosti 76/77 (uredbe o topografiji) se bo začel na nivoju prizadetih občin dialog." V spremenjeni obliki je napoved vsebinsko ponovil deželni glavar 9. julija 2001: "Topografija. V namene realizacije uredbe o topografiji 1977 bo v občinah potekal dialog." Kako fazo oziroma stopnjo dialoga se je medtem doseglo, mi ni znano. Posamezniki ali deli slovenske narodne skupnosti upajo, da jim bo tudi v tem vprašanju pomagalo ustavno sodišče in odločilo, da 25-odstotna klavzula ne odgovarja ustavnim določilom.³¹ Vprašanje seveda je, ali na ustavne sodnike le ne bo vplival že ponovno omenjeni dogovor z dne 8. maja 2001, kjer se pogovorni partnerji strinjajo, "da bodo nadaljevali pot dialoga, ki mu dajejo prednost pred pravnim postopkom".³²

Glede slovenščine kot uradnega jezika je konec leta 2000 prišlo do premika. Uredba, ki je bila sprejeta na osnovi zakona o narodnih skupnostih, predvideva njeno uporabo le v 14-ih občinah od skupno 41, ki so na veljavnostnem območju manjšinskega šolskega zakona. Razni avtorji so opozarjali na neskladnost zakonitih določil, ker so razne uredbe in zakoni ustvarjali razlike med samim slovenskim prebivalstvom. O Slovenščini kot uradnem jeziku je pisal med drugimi Franc Merkač.³³ Pripravil je pregled, kakšen položaj ima slovenščina v posameznih občinah na dvojezičnem ozemlju južne Koroške in dodal pregled po oblasteh in uradih ter zapisal: "Na splošno so uradi ugotavljali, da se Slovenci le redko

* * *

³¹ NT 53/2001, št. 27. 3.

³² NT 53/2001, št. 19. 2.

³³ Franc Merkač, Slovenščina kot uradni jezik. Klagenfurt/Celovec 1992.

poslužujejo slovenščine. Kot kažejo izsledki povpraševanja, se praksa glede uporabe slovenščine kot uradnega jezika od urada do urada močno razlikuje.

Slovenščina bi morala biti po členu 7 državne pogodbe dodatni uradni jezik v tistih upravnih okrajih, kjer živi slovensko ali mešano prebivalstvo. Menim, da so to vse občine dvojezičnega ozemlja. Zakon o narodnih skupnostih pa to območje zelo krepko oži."³⁴

Status manjšinskih jezikov kot uradnih analizirajo tudi letna Poročila Centra avstrijskih narodnosti³⁵ ter drugi priročniki³⁶ in uradna poročila³⁷. Območje veljavnosti slovenščine kot uradnega jezika je gotovo na novo odprla odločba ustavnega sodišča konec leta 2000. Ustavno sodišče je odločilo, da se pri deležu 10,4 % slovenskih občanov lahko občani pri uradnem občevarjanju poslužujejo tudi slovenščine.³⁸ Zavrnilo je torej 20-odstotno prisotnost slovenskega prebivalstva kot osnovo, ki jo uredba predvideva kot pogoj za priznanje slovenščine kot uradnega jezika. O slovenščini kot uradnem jeziku dogovor z dne 8. maja 2001 med ZSO in NskS ter deželnozborskimi strankami eksplicitno ne govori. Vprašanje je, ali bosta ali nameravata ZSO in NskS v kakršnikoli obliki disciplinirati tiste pripadnike manjšine, ki v ustavnem sodišču vidijo večjega garanta za realizacijo v sedmem členu ADP zajamčenih pravic kot v ZSO in NskS.

Najnovejše raziskave o manjšinski problematiki poudarjajo pomen javnega in zasebnega omrežja, ki govorcem manjšinskih jezikov omogočajo vsakodnevno funkcionalno uporabo manjšinskih jezikov. V tej zvezi govorijo tudi o etnolingvistični vitalnosti, ki so se jih v posebni meri posvetili tudi nekatere raziskovalke in nekateri raziskovalci Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani. V to smer kaže tudi raziskava Ralpa Jodlbauerja³⁹, v širšem, primerjalnem pogledu, izhajajoč iz situacije na Južnem Tirolskem pa Siegfried Baur⁴⁰. Prav zato je tako zaskrbljujoč pojav, ki mu lahko v zadnjih mesecih sledimo na Koroškem. Omrežje, ki ga financira država, dobiva luknje. To skušajo politiki zakriti z občasno finančno podporo "zasebnega manjšinskega" omrežja. Če bi bilo to financiranje zakonito in trajno zagotovljeno, bi pomisleki proti takemu razvoju bili seveda lahko manjši.

* * *

³⁴ *ibid.*, 27n.

³⁵ Volksgruppenreport 1996/Ethnic Group Report 1996; Volksgruppenreport 1997; Volksgruppenreport 1998 in Volksgruppenreport 2000 (vsi so izšli na Dunaju 1996-2000).

³⁶ n. pr. Kärntner Slowenen = Österreichische Volksgruppenbücher, Bd. 1. Klagenfurt/Celovec 1993.

³⁷ n. pr. Grundlagenbericht der Bundesregierung über die Lage der Volksgruppen in Österreich. [Wien o. J.]

³⁸ NT 52/2000, št. 49. 2n.

³⁹ Ralph Jodlbauer, Die Kärntner Slowenen. V: Robert Hinderling, Ludwig M. Eichinger. Handbuch der mitteleuropäischen Sprachminderheiten. Tübingen 1996. 119-165.

⁴⁰ Siegfried Baur, Die Tücken der Nähe. Kommunikation und Kooperation in Mehrheits-/Minderheitssituationen. Kontextstudie am Beispiel Südtirol = Contact 11. Merano/Meran 2000.

Problem narodnih skupnosti je prav gotovo večplasten. Ne moremo ga omejiti na jezikovno problematiko, še posebno ne, ker so tudi jeziki, in v posebni meri manjšinski, podvrženi osnovnim družbenim silnicam. Razni raziskovalci so prav na primeru koroških Slovencev dokazali, da je sedanje jezikovno stanje na Koroškem posledica trajnosti jezikovno zgodovinskih, politično ekonomskih in jezikovno pravnih represij. Večina raziskovalcev, ki jim je pri srcu obstoj koroških Slovencev in s tem enega izmed manjšinskih jezikov v Avstriji, zagovarja glede raziskovanja problemov koroških Slovencev interdisciplinarni in primerjalni pristop. Naj zaključim referat z besedami E. Trampuscha: "Ne da bi hoteli olepševati aktualno situacijo slovenske manjšine, pa je le odvisno od zornega kota, iz katerega opazujemo jezikovno situacijo. Kot pogosto idealizirano vaško narečje, ki se omejuje na svojo vaško in družinsko zaledje, je slovenščina z veliko gotovostjo obsojena na izginotje. Prislovična 'vas ob meji' in kolikor mogoče nepopačeno slovensko narečje, ki stoji v središču številnih dialektoloških in sociolingvističnih del, že dolgo nista več produktivni mesti, ki bi preživetje manjšinskega jezika lahko zajamčili daljnoročno."⁴¹ Pozornost naj bi obrnili sociolingvističnim omrežjem, ki ohranjajo jezik in izpričujejo njegovo funkcionalnost, socialnemu prestrukturiranju in njegovim vplivom na rabo jezika in odnosu do jezika. Nenazadnje opozarja, da so tudi manjšinski jeziki podvrženi zakonitostim trga. Krčenju "tržne vrednosti" slovenščine in s tem njene funkcionalnosti pa lahko sledimo vso preteklo stoletje, pa naj je bilo to krčenje posledica "strukturalnega nasilja" ali pa preišljen sklep, vlit v zakonsko določilo ali pa dogovor med strankami večine.

***

⁴¹ E. Trampusch. Sprachwissenschaft und Kärntner Sprachkonflikt. 110.

SKLEP

V primeru manjšinskih jezikov v Avstriji ne moremo govoriti o njihovi "normalizaciji" v smislu enakopravnosti jezikov, pač pa so to popolnoma normirani knjižni jeziki. Raziskovalci govorijo o "statusu" jezikov in s tem o položaju jezikov v družbeni stvarnosti, o njihovem položaju v zgodovinskem razvoju ter o njihovi funkcionalnosti v javnosti. Manjšinski jeziki so v primerjavi z dominirajočo nemščino podrejeni, na določenih sektorjih javnega življenja marginalizirani in s tem odmirajoči jeziki. Založba Drava in deloma Mohorjeva založba sta v preteklih letih izdali nekaj monografij in zbornikov, ki obravnavajo status slovenščine in drugih manjšinskih jezikov s pozicij sociolingvistike. Osnovna značilnost teh objav je primerjalni pristop. Raziskovalci upoštevajo primerjalno vse manjšine oziroma narodne skupnosti, upoštevajo večinoma mednarodni razvoj in s tem izpodbijajo tezo o "posebnem karakterju koroškega vprašanja" in tudi spodprašujejo pogosto samohvalo deželne administracije in deželnih politikov o vzorni vlogi Koroške v manjšinski politiki.

Slovenščina je bila v procesu narodovanja v središču političnih prizadevanj, narodnostni boj je bil boj za njeno enakopravnost v šolstvu, pred uradi in pri sodiščih.

Tudi na Koroškem izgublja slovenščina svojo svoječasno socialno bazo ali pa jo je že izgubila (vas, kmečko prebivalstvo), kar signifikantno vpliva na znanje oziroma posredovanje jezika v družinskem okviru. Prisotno je starostnospecifično znanje slovenščine. Kot drugod prevzemajo vlogo primarnega posredovalca jezika vzgojnovarstvene in šolske ustanove. Vendar ostajajo jeziki primarni dejavniki, po katerem se definirajo manjšine. Drugi elementi etničnega substrata, tako ugotavljajo skladno avstrijski in slovenski raziskovalci, niso prisotni ali pa so močno odrinjeni. Zato je tudi boj proti jeziku, kot osnovnemu razpoznavnemu znaku narodnih skupnosti, in s tem boj proti manjšinam tako silovit. Odnos do slovenščine je bil izrazito negativen (Ferlitsch), herrenvolkovski oziroma pokroviteljski (Wagner), v medijih se je njegova vrednost podcenjevala, zaznati pa je tudi pravičnejši odnos do slovenščine in s tem njegovih govorcev (priporočila za prijave k dvojezičnemu pouku, odločbe ustavnega sodišča).

Slovenščina je dosegla najvišji status na šolskem področju, tukaj je dosegla, kljub vsem mogočnim in upravičenim ugovorom, najvišjo stopnjo "normalizacije". Ta status utegnejo ogroziti administrativni ukrepi, ki jih oblasti hočejo izpeljati ali jih že izpeljujejo kljub vsem pomislekom stroke in proti volji prizadetih ter narodne skupnosti (samostojne elementarne šole postajajo ekspoziture, vprašanje potrebne kvalifikacije za ravnatelje dvojezičnih šol itd.). Slovenščina je kljub jasnemu določilu sedmega člena ADP marginalizirana kot dodaten uradni jezik, na področju topografije pa bi njen status lahko karakterizirali kot tisti odmirajočega

jezika. Vendar niti na področju slovenščine kot dodatnega jezika, niti glede topografije, niti glede medijev ne moremo govoriti o statičnem stanju, vse se parcialno spreminja, deloma zaradi pozitivnih odločb ustavnega sodišča, vse teče. Problem narodnih skupnosti je večplasten. Ne moremo se omejevati na jezikovno problematiko, saj so tudi jeziki, v posebni meri pa manjšinski, podrejeni osnovnim družbenim silnicam in imajo v času splošne globalizacije vsak svojo "tržno vrednost". Stanje jezikov manjšin v Avstriji je posledica trajnosti jezikovno-zgodovinskih, politično-ekonomskih in jezikovno-pravnih represij.

